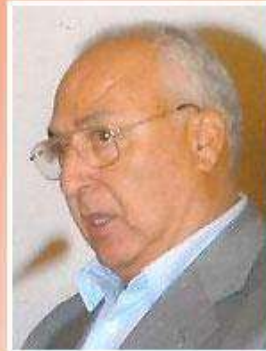

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

UNIVERSITY OF PATRAS
DEPARTMENT OF PRIMARY EDUCATION
LABORATORY OF MODERN GREEK & INTERNATIONAL
EDUCATION'S HISTORICAL ARCHIVE.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Αφιερωμένα στη μνήμη
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΙΔΗ

**7ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ**

**ΠΟΙΑ ΓΝΩΣΗ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΠΙΟ ΜΕΓΑΛΗ ΑΞΙΑ;
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ- ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ**

**7TH SCIENTIFIC CONFERENCE ON HISTORY OF EDUCATION
WITH INTERNATIONAL PARTICIPATION**

**WHAT KNOWLEDGE IS OF MOST WORTH?
HISTORICAL-COMPARATIVE APPROACHES**

ΠΑΤΡΑ 2015

Α' ΤΟΜΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με ξεχωριστή ικανοποίηση αλλά και συγκίνηση προλογίζω την ηλεκτρονική αυτή έκδοση των πρακτικών του 7^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με θέμα το γνωστό ερώτημα του Spenser (1885) «Ποια γνώση έχει την πιο μεγάλη αξία;»

Η ικανοποίηση που νιώθουμε όλοι - και ήταν πολλοί και σημαντικοί - οι συνεργάτες μου στο Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς εκπαίδευσης είναι γιατί καταφέραμε να οργανώσουμε και να πραγματοποιήσουμε τα τελευταία 15 χρόνια επτά επιστημονικά συνέδρια - διεθνή ή με διεθνή συμμετοχή- Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Είναι, όμως και πολύ μεγάλη η συγκίνηση γιατί αυτό το 7^ο Συνέδριο είναι το τελευταίο, αφού από την 1- 9 -2014 θα είμαι πλέον συνταξιούχος.

Εύχομαι και ελπίζω τα επόμενα συνέδρια Ιστορίας Εκπαίδευσης να αναληφθούν και να πραγματοποιούνται πλέον από το επιστημονικό σωματείο των ιστορικών της εκπαίδευσης, δηλαδή την Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών της Εκπαίδευσης (ΕΛ.Ε.Ι.Ε.)

Και στο παρόν 7^ο Συνέδριο το οποίο πραγματοποιείται παρά την βαθιά οικονομική κρίση που «ακουμπά» ιδιαίτερα τις ανθρωπιστικές επιστήμες και τους λειτουργούς της, η συμμετοχή ξεπέρασε κάθε προσδοκία μας. Τους ευχαριστώ όλους για την συμμετοχή τους.

Το παραπάνω συνέδριο το συνδέσαμε με την επέτειο των 50 χρόνων από την Ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών (11 Νοεμβρίου 1964). Για το λόγο αυτό, του συνεδρίου προηγήθηκε (Πέμπτη 26/6) στο Ξενοδοχείο ASTIR Πάτρας επετειακή εκδήλωση αφιερωμένη στην μεταρρύθμιση του 1964 και στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

Την παραπάνω εκδήλωση τίμησαν με την παρουσία τους εκλεκτοί συνάδελφοι ομιλητές (Χ. Κουλούρη , Δ. Κλάδης, Μ. Κασσωτάκης, Ι. Πυργιωτάκης), μέλη των πρώτων Διοικουσών Επιτροπών, πρώην Πρυτάνεις και τέως Υπουργοί Παιδείας (Α. Κακλαμάνης, Μ. Γιανάκου, Ι. Βαρβιτσιώτης, Γ. Αρσένης, Α. Διαμαντοπούλου, Θ. Παπαθεοδώρου).

Το τελευταίο μας συνέδριο έγινε με την απουσία δυο ιδιαίτερα σημαντικών προσωπικοτήτων για την επιστήμη, την έρευνα, την κοινωνία, τον Ελλαδικό και Κυπριακό χώρο πρόκειται για τον Αλέξη Δημαρά και τον Χρήστο Θεοφιλίδη. Υπήρξαν και οι δύο διαλεχτοί φίλοι και τίμησαν με την παρουσία

τους όλα τα συνέδριά μας προσδίδοντας σ' αυτά ξεχωριστό κύρος. Σ' αυτούς τους δύο ξεχωριστούς ανθρώπους είναι αφιερωμένα τα πρακτικά αυτού του Συνεδρίου ως ένα ελάχιστο αντίδωρο της τεράστιας προσφοράς τους στον τόπο και την επιστήμη απ' όλα τα μετερίζια που βρέθηκαν.

Τέλος, θέλω κλείνοντας να ευχαριστήσω από καρδιάς όλους όσους σήκωσαν το μεγάλο βάρος για την οργάνωση και πραγματοποίηση των τριήμερων εκδηλώσεων (επετειακή και Συνέδριο). Το μεγαλύτερο βάρος για την έκδοση των πρακτικών το επωμίστηκε ο στενός συνεργάτης μου Ευστράτιος Μαρίνος τον οποίο υπέβαλα σε «φρικτά βασανιστήρια»....

Πάτρα 20 -12- 2014
ΣΗΦΗΣ ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ

Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή (Θεσσαλονίκη, ΥΠΕΠΘ).

Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου, Ο. (2003) *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές & Ψυχολογικές Προσεγγίσεις* (Αθήνα, Εκδόσεις Ατραπός).

Σπαθάρη-Μπεγλίτη, Ε. (2008) Ηροδότου Ιστορία Α΄ Γυμνασίου, στο: Π. Ξωχέλλης (επιστ. εποπτ.), *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη Χρήση Σχολικών Βιβλίων του Γυμνασίου: η διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία* (Θεσσαλονίκη, ΥΠΕΠΘ).

Υπουργείο Πολιτισμού & Παιδείας Κύπρου. *Αναλυτικά Προγράμματα για τα Δημόσια Σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας*. Διαθέσιμο στο: http://www.paideia.org.cy/upload/analytika_programmata_2010/0.siniptikaanalitikaprogrammata.pdf

Φλουρής, Γ. (2008) *Αναλυτικά Προγράμματα για μια Νέα Εποχή στην Εκπαίδευση*. 7^η Έκδοση (Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη).

Φωτίου, Π. & Σουλιώτη, Ε. (2006) Η μέθοδος project στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, στο: *1ο Εκπαιδευτικό συνέδριο: Το Ελληνικό σχολείο και οι προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας*. Ιωάννινα, 14-16 Μαΐου 2006. Διαθέσιμο στο: <http://epirus.sch.gr/educonf-1/html/dnaoeeu.html1/html/08.html>

Διαπολιτισμική εκπαίδευση: διδακτικές προτάσεις της νεοελληνικής γλώσσας στα σχολεία του Βένετο της Ιταλίας

Caterina CARPINATO, Ευγενία ΛΙΟΣΑΤΟΥ, Ελένη ΓΑΛΑΝΗ, Tatiana BOVO

Περίληψη

Στα πλαίσια του TFA, ενός προγράμματος σπουδών παιδαγωγικής κατάρτισης, από τους σκοπούς είναι η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της Περιφέρειας του Βένετο της Ιταλίας. Στη συγκεκριμένη περιοχή υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα μια και χιλιάδες μαθητών έρχονται σε επαφή με τα αρχαία ελληνικά στα ιταλικά κλασικά λύκεια. Στόχος αυτής της εισήγησης είναι να παρουσιάσουμε διάφορες προτάσεις διδασκαλίας που προωθούν την ελληνική γλώσσα στο εξωτερικό μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εστιάζοντας την προσοχή στη διδακτική μεθοδολογία. Ένα από τα παραδείγματα διδασκαλίας είναι *‘Τα ελληνικά από τα αρχαία στα νέα: ο Όμηρος κατά την εξέλιξη γλώσσας και ποίησης’* που δίνει έμφαση στη συνέχιση της ελληνικής και αποβλέπει στην εκμάθηση τόσο της γλώσσας όσο και της λογοτεχνίας μέσα από την επίδραση της ελληνικής μυθολογίας. Επιπλέον, η διδακτική ενότητα *‘ο Γιάννης Ρίτσος και η ελληνική παράδοση’* εξετάζει το κείμενο του *Επιταφίου και* τοποθετεί τον ποιητή στη μεγάλη κληρονομιά της ελληνικής λογοτεχνικής παράδοσης επισημαίνοντας τη διαχρονικότητά της. Τέλος, *‘Ο Επιτάφιος στο τρίπτυχο του ελληνικού πολιτισμού’* εστιάζει στην θεματική συνοχή που παρατηρείται στο γενικότερο πλαίσιο της ελληνικής λογοτεχνικής κληρονομιάς και στον απόηχο ενός αρχαίου παρελθόντος που περνάει στη χριστιανική παράδοση και αυτή με τη σειρά της στην πολιτικοποιημένη ποίηση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Intercultural education: teaching proposals of Modern Greek in Italian Lyceums of Veneto

Speaking about the pedagogical programme TFA, it's important to explain that this paper intends to teach Modern Greek as a foreign language in the Italian schools of Veneto. In this particular area is noticed a great interest for the Greek language as thousands of students come in contact with Ancient Greek in the Italian Classic Lyceums. The main aim of this study are some proposals of teaching Modern Greek to young Italian students. These proposals try to promote the appreciation of Greek language and literature abroad within the intercultural education.

One of the teaching examples is *'The Greek language from Ancient to Modern: Homer during the evolution of language and poetry'* which offers the learning of language and literature within the influence of Greek mythology. Also, the teaching example of *'Ghiannis Ritsos and the Greek tradition'* examines the text of *Epitafios* and collocates the poet into the great heritage of the Greek literature with its diachronical point of view. A third teaching proposal titled *'Epitafios in the triptych of the Greek culture'*, focuses into the thematical coherence of the Greek literature from the past to the modern Greek society.

1. Οι ελληνικές σπουδές στο Ca' Foscari και η προσφορά του TFA

Caterina CARPINATO

Στο Έκτο Συνέδριο της Ιστορίας της Εκπαίδευσης, το οποίο πραγματοποιήθηκε εδώ στην Πάτρα το 2011, είχα τη χαρά και την τιμή να παρουσιάσω τις δραστηριότητες που διεξάγονται στο Πανεπιστήμιο Ca' Foscari από το 1996 (έτος σταθμός της διδασκαλίας της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στη Βενετία μέχρι το 2011). Κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου οι διδακτικές και επιστημονικές υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών της νεοελληνικής υπό την καθοδήγηση της υπογεγραμμένης κ. C. Carpinato επικεντρώθηκε κυρίως στα εξής πεδία: 1. επιμορφωτικό, 2. επιστημονικό, 3. "προωθητικό", 4. επαγγελματικό

Ειδικότερα:

1. Με τον όρο «επιμορφωτικό» εννοώ τις διδακτικές προσπάθειες που καταβάλλονται για να δημιουργηθεί μια ομάδα φοιτητών ικανών να εκφραστούν σωστά στην ελληνική γλώσσα και να είναι σε θέση να γνωρίζουν σε γενικές γραμμές τις ιστορικές, τις ιστορικο-λογοτεχνικές και ιστορικο-γλωσσικές εξελίξεις της νεοελληνικής (με τις απαραίτητες γνώσεις σχετικά με τον αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό πολιτισμό). Ο στόχος είναι να επιτευχθεί, ακόμη και με ένα μόνο έτος διδασκαλίας, μια βασική γνώση με σφαιρική άποψη διαφόρων φαινομένων που συνδέονται με την ιστορία της γλώσσας, με τη λογοτεχνική εξέλιξη (από τις πρώτες εκδηλώσεις της καθομιλουμένης κατά τη βυζαντινή περίοδο), και με τους βασικούς σταθμούς της πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας των περιοχών όπου έχει επικρατήσει η ελληνική γλώσσα από το IX-X αιώνα μέχρι σήμερα.

2. Με «επιστημονικό» εννοώ τις διδακτικές προσπάθειες που καταβάλλονται για την επιλογή εκείνων των φοιτητών που δείχνουν ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα

και τον ελληνικό πολιτισμό και εμβαθύνουν όλες τις πτυχές της γλώσσας κατά τη διάρκεια ενός πλήρους κύκλου σπουδών (προπτυχιακών και μεταπτυχιακών) και ενδεχομένως κατά τη διάρκεια διδακτορικής διατριβής. Από το 1996 παρακολούθησα τριάντα προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές (ως tutor ή cotutor) και έξι διδακτορικούς φοιτητές (πέντε ως tutor και έναν ως cotutor). Από το 2013 ξεκίνησε επίσης μια κοινή επιστημονική εποπτεία για το διδακτορικό δίπλωμα που αφορά το Πανεπιστήμιο της Κρήτης και της Βενετίας.

3. Με το «"προωθητικό"» εννοώ τις διδακτικές προσπάθειες που καταβάλλονται για τη διάδοση του νεοελληνικού πολιτισμού με πολιτιστικές πρωτοβουλίες που απευθύνονται όχι μόνο στους σπουδαστές της νέας ελληνικής, αλλά και σε ένα ευρύτερο κοινό. Πρόκειται για προβολή ελληνικών ταινιών, συναυλίες, διαλέξεις, ανταπόκριση συγγραφέων και ακαδημαϊκών που προέρχονται από διάφορες διεθνείς έδρες. Κατά τα πρώτα χρόνια ήμασταν σε θέση να κάνουμε συχνά εκδηλώσεις, αλλά τότε πάνω απ' όλα υπήρχαν περισσότερα κονδύλια διαθέσιμα που επέτρεπαν τη συμμετοχή ανθρώπων από το εξωτερικό. Τον τελευταίο καιρό οι δραστηριότητές μας γίνονται με πιο "οικείο" τρόπο, αλλά εξακολουθούμε να είμαστε ενεργοί και παρόντες με πολλές πρωτοβουλίες (βλ. βιογραφικό on-line στην ιστοσελίδα του Ca 'Foscari στην οποία παρουσιάζονται τα γεγονότα που οργανώθηκαν κατά τη διάρκεια αυτών των ετών στη Βενετία σχετικά με την προώθηση της νεοελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στο Ca 'Foscari).

4. Με το «επαγγελματικό» εννοείται η δέσμευση να δώσω στους φοιτητές της σύγχρονης ελληνικής μια μελλοντική καριέρα στο χώρο του ιταλικού σχολείου (και ιδίως στο ιταλικό κλασικό λύκειο) και παράλληλα να συμβάλω στην ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων των μαθητών των ιταλικών κλασικών λυκείων (οι οποίοι στο τέλος του κύκλου σπουδών τους έχουν τέτοιες δεξιότητες που με μια ελάχιστη ενσωμάτωση των σχετικών γνώσεών τους στη γλωσσική εξέλιξη, θα ήταν σε θέση να ξεπεράσουν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία τις εξετάσεις Πιστοποίησης Επάρκειας της Ελληνομάθειας των επιπέδων B2 ή ακόμα και C1, C2 (European Linguistic Frame).

Τα παραπάνω σημεία ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα σε μια ενιαία ανάγκη: να προωθηθεί η μελέτη και η γνώση της γλώσσας και του πολιτισμού των Ελλήνων στην Ιταλία. Όλη αυτή η προσπάθεια υποστηρίζεται από ισχυρά προσωπικά κίνητρα των εκπαιδευτικών και των φοιτητών. Θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι ξεκίνησε στη Βενετία, στις αρχές του 2000, μια συνεργασία μεταξύ των τοπικών σχολείων και του Πανεπιστημίου Ca 'Foscari, ένα έργο το οποίο, μέσα από διάφορα στάδια και με πολλά εμπόδια, πέτυχε ορισμένους βασικούς στόχους. Πρώτα απ' όλα, το έργο αυτό έγινε μια αντικειμενική πραγματικότητα σε διάφορα σχολεία, με τη συμμετοχή ενός πολύ μεγάλου αριθμού μαθητών που ενθαρρύνονται προς τις πανεπιστημιακές σπουδές σχετικά με ανθρωπιστικές επιστήμες και ξένες γλώσσες. Κατάφερε να αποκτήσει το Ευρωπαϊκό Label Γλωσσών το 2011. Τέλος, το έργο αυτό υπήρξε η προϋπόθεση για το Ιταλικό Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (MIUR) να εντάξει την ελληνική γλώσσα σε σχολεία της ιταλικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τη μεταρρύθμιση της 10ης Σεπτεμβρίου 2010 n. 249 σχετικά με το σύστημα πρόσληψης των εκπαιδευτικών στα ιταλικά σχολεία. Η διαδρομή δεν ήταν πολύ εύκολη, καθώς συναντήσαμε εμπόδια όλων των ειδών, συχνά ακόμη και από 'γειτονικούς' τομείς (κάποιοι βυζαντινολόγοι και μελετητές της αρχαίας ελληνικής δεν διευκόλυναν καθόλου το έργο αυτό, αντιθέτως με την πρώτη

ευκαιρία απέκρουσαν αυτή την προσπάθεια και οι συνέπειες ήταν πολύ δυσάρεστες για το έργο στο σύνολό του).

Ωστόσο, στην πράξη, είμαι στην ευχάριστη θέση να αναφέρω ότι το 2011 το Πανεπιστήμιο Ca 'Foscarì (πρώτο και μόνο στην Ιταλία) ζήτησε από το υπουργείο Παιδείας 15 θέσεις για το TFA της νέας ελληνικής γλώσσας: το 2012-2013 έγιναν οι εξετάσεις για την εισαγωγή στον κύκλο σπουδών της Νέας Ελληνικής με 17 εγγεγραμμένους και 7 υποψήφιους που πέρασαν τις εξετάσεις επιτυχώς. Σήμερα οι 3 κάτοχοι του διπλώματος (Βονο, Γαλάνη και Λιοσάτου) έχουν την άδεια εξάσκησης του επαγγέλματος και θα μπορέσουν (ελπίζουμε σύντομα) να εργαστούν ως καθηγήτριες της ελληνικής γλώσσας στα ιταλικά σχολεία.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινισθεί τι ακριβώς είναι το TFA: πρόκειται για έναν πρόσφατο τρόπο αναγνώρισης επαγγελματικής κατάρτισης για όποιον επιθυμεί να διδάξει την ελληνική γλώσσα στην Ιταλία. Στη νέα προκήρυξη του κύκλου σπουδών του TFA, του οποίου η προθεσμία έληξε στις 16 Ιουνίου 2014, το Υπουργείο Παιδείας διέθεσε 10 θέσεις στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας και 10 θέσεις στο Πανεπιστήμιο Sapienza της Ρώμης για την προετοιμασία των νέων εκπαιδευτικών της ελληνικής γλώσσας στα ιταλικά σχολεία. Η αύξηση 5 ενοτήτων και ο διπλασιασμός των πανεπιστημιακών εδρών στο οποίο μπορεί να εφαρμοστεί το TFA είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς: αποκαλύπτει το ενδιαφέρον του Υπουργείου Παιδείας να συνεχίσει στη γραμμή που μέχρι τώρα έχει χαρακτηί, αυξάνει ευκαιρίες στην εθνική επικράτεια και επιβεβαιώνει ότι το έργο έχει φτάσει τώρα σε μια διάσταση αρκετά σταθερή και συγκεκριμένη, που πέρασε από το πειραματικό στάδιο στην εφαρμογή.

Εύχομαι στο επόμενο συνέδριο της Πάτρας να σας φέρω την είδηση ότι οι Έλληνες καθηγητές ξένων γλωσσών στα ιταλικά σχολεία έχουν τελικά διοριστεί και ότι η ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης στην Ιταλία έχει λάβει μια νέα πορεία. Ελπίζω να είμαι σε θέση να έρθω προσωπικά σε αυτή την όμορφη πόλη, το λιμάνι αναχώρησης για τη χώρα μου, για να φέρω τα καλά νέα και ζητώ συγγνώμη αν λόγω υποχρεώσεων στο Πανεπιστήμιο του Cambridge δεν ήμουν σε θέση να μοιραστώ μαζί σας και μαζί με τις διδακτορικές μου φοιτήτριες τα έργα του συνεδρίου. Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

2. Τα ελληνικά μεταξύ αρχαίων και νέων: ο Όμηρος κατά την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας

Ευγενία ΛΙΟΣΑΤΟΥ

Στόχος αυτής της εισήγησης είναι η μεθοδολογική προσέγγιση μιας διδακτικής ενότητας διάρκειας τεσσάρων ωρών στα πλαίσια του λεγόμενου TFA (κύκλου σπουδών παιδαγωγικής κατάρτισης). Πρόκειται για ένα παράδειγμα διδασκαλίας που δίνει έμφαση στην εξέλιξη της ελληνικής και αποβλέπει στην εκμάθηση τόσο της γλώσσας όσο και της λογοτεχνίας μέσα από την επίδραση της ελληνικής μυθολογίας. Τα κείμενα που επιλέχτηκαν είναι η νεοελληνική μετάφραση των στίχων 276-284 από τη Ραψωδία Ψ της Ιλιάδας του Ομήρου, το ίδιο απόσπασμα στα αρχαία ελληνικά προς σύγκριση και τα “άλογα του

Αχιλλέως” του Κ.Π. Καβάφη, που έχουν ως κοινό θέμα τον θρήνο των αλόγων του Αχιλλέα για τον θάνατο του Πατρόκλου.

Κατά το στάδιο προθέρμανσης της 1^{ης} Διδακτικής ώρας παρουσιάζουμε τη νεοελληνική μετάφραση του αποσπάσματος της Ιλιάδας. Το κείμενο το χρησιμοποιούμε για ανάγνωση, ερωτήσεις κατανόησης, γραμματικά φαινόμενα (επίθετα) και επεξεργασία λεξιλογίου. Η μία από τις ελεγχόμενες δραστηριότητες αναφέρεται στην ετυμολογία λέξεων, όπως για παράδειγμα των παρακάτω συμπλεγμάτων: ξακουστός καλόκαρδος ήνιοχος, άθανατα μονόνοχα άλογα κ.α. Για να συνδέσουμε τη μυθολογία με την ιστορία της γλώσσας κατά τη 2^η Διδακτική ώρα δίνουμε στους μαθητές μια φωτοτυπία με τους ίδιους στίχους του παραπάνω αποσπάσματος (στ. 276-284) στα αρχαία ελληνικά και τους ζητάμε να συγκρίνουν τα δύο αποσπάσματα. Εμμένουμε στις λέξεις που έχουν παραμείνει σχεδόν ίδιες από τα αρχαία στα νέα ελληνικά. Στο σημείο αυτό μιλάμε για τη γλώσσα του Ομήρου (ζήτημα που γνωρίζουν ήδη από το μάθημα των αρχαίων) και κάνουμε μια ιστορική αναδρομή της γλώσσας.

Για να συνδέσουμε το μάθημα των αρχαίων ελληνικών με τη νεοελληνική λογοτεχνία (κατά τη 3^η Διδακτική ώρα) δείχνουμε στους μαθητές μια εικόνα με μια καλλιτεχνική αναπαράσταση των αλόγων του Αχιλλέα από τον Τζιόρτζιο Ντε Κίρικο¹. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε το ποίημα του Καβάφη, αφού δώσουμε τις πρώτες βασικές βιογραφικές πληροφορίες του ποιητή. Μετά την ανάγνωση ωθούμε τους μαθητές να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον τους στους ομηρικούς ήρωες (θνητούς, ημίθεους και αθάνατους), και να συλλογιστούν την αξία των μύθων με αφορμή την ανθρωπομορφοποίηση των θεών και την θεοποίηση των ανθρώπων. Επιπλέον, ο παραλληλισμός των αθανάτων αλόγων που θρηνούν τον θάνατο του Πατρόκλου με τους θνητούς ανθρώπους συμβάλλει στο να καταλάβουν οι μαθητές το ποίημα στο σύνολό του και να γνωρίσουν τον Καβάφη.

Για να φέρουμε τους μαθητές πιο κοντά στην ποίηση του Καβάφη βάζουμε στην τάξη (4^η Διδακτική ώρα) ένα οπτικοακουστικό αφιέρωμα στον ποιητή με μουσική², ποιήματα και φωτογραφίες από την ζωή του. Το βίντεο, που αναφέρεται στην αντιπαλότητα του ποιητή με τον Κ. Παλαμά, μας δίνει το έναυσμα να εντοπίσουμε το έργο του Καβάφη στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής του και με επιφύλαξη να μεταφερθούμε σε ένα ποιητικό κλίμα διαφορετικό από εκείνο που ανθεί στην Αθήνα την ίδια εποχή, ξένο από το κλίμα του δημοτικισμού και την ποιητική ατμόσφαιρα του Κ. Παλαμά. Κλείνοντας με μια επικοινωνιακή δραστηριότητα ζητάμε από τους μαθητές να μας πουν ποιος είναι ο

---

¹ Ο Τζιόρτζιο ντε Κίρικο γεννήθηκε στο Βόλο στις 10 Ιουλίου 1888 και πέθανε στη Ρώμη στις 20 Νοεμβρίου 1978. Ήταν Ιταλός ζωγράφος, συγγραφέας και γλύπτης γνωστός ως ένας από τους καλλιτέχνες που διαμόρφωσαν το ιδίωμα της *Μεταφυσικής Ζωγραφικής (Pittura metafisica)* αλλά και για την επιρροή που άσκησε σε καλλιτεχνικά ρεύματα του 20ού αιώνα, όπως ο υπερρεαλισμός και η *Νέα Αντικειμενικότητα (Neue Sachlichkeit)*.

Βλ. Giorgio De Chirico http://it.wikipedia.org/wiki/Giorgio_De_Chirico

² Πρόκειται για μια παρουσίαση του ποιήματος του Κ.Π.Καβάφη "Μελαγχολία Ιάσωνος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή 595 μ.Χ." στο διαδίκτυο (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία Γ. Παντίδου, 2010).

Βλ. K.P. Kavafis <http://www.youtube.com/watch?v=UPlmaTjDnq0>

αγαπημένος τους ποιητής, ούτως ώστε να προτείνουν διάφορα κοινωνικο-πολιτιστικά πρότυπα. Αυτή η δραστηριότητα σχετίζεται με την κατανόηση και παραγωγή προφορικού λόγου.

Ο αντίκτυπος της παραπάνω μαθησιακής διαδικασίας αποδείχτηκε ιδιαίτερα θετικός για τους μαθητές, οι οποίοι υποδέχτηκαν θερμά αυτές τις διδακτικές ώρες και τις εισήγαγαν αρμονικά στο πρόγραμμά τους. Αυτή η συλλογική προσπάθεια απέδειξε ότι η διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας μπορεί να συμβάλει στην αναβίωση και στήριξη της αρχαίας. Επιβεβαίωσε το γεγονός ότι τα νέα ελληνικά βοηθούν συχνά τους μαθητές να αναγνωρίζουν λέξεις μέσα στα αρχαία κείμενα και να έχουν όσο το δυνατόν λιγότερα συντακτικά και μορφολογικά προβλήματα με τη γλώσσα.

Άλλωστε, ο λόγος για τον οποίο επιλέχτηκε το παραπάνω ομηρικό απόσπασμα αναφέρεται στο γεγονός ότι τα ομηρικά έπη είναι ιδιαίτερα διαδεδομένα και ενταγμένα στο ιταλικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η μελέτη των ομηρικών επών, που για τους Έλληνες (ελπίζω ότι) σημαίνει την ανακάλυψη της πηγής προέλευσης της πολιτιστικής μας ταυτότητας, και έξω από τον ελληνικό χώρο αποτελεί την αντανάκλαση ενός δυτικού πολιτισμού που έχει τις ρίζες του στον ελληνικό. Στα ιταλικά κλασικά σχολεία, άλλωστε, όπου είναι καθιερωμένη η συστηματική διδασκαλία των ελληνικών σπουδών, το μάθημα των αρχαίων κατέχει τέσσερις εβδομαδιαίες ώρες του σχολικού ωρολογίου προγράμματος. Επιπλέον, η επαφή με τον κόσμο της κλασικής αρχαιότητας βελτιώνει τις ικανότητες ανάλυσης και επεξεργασίας της σκέψης και για αυτό το λόγο είναι πολύ σημαντικό να ευαισθητοποιούνται οι μαθητές και να έρχονται σε επαφή με τα αρχαία κείμενα. Συλλαμβάνουν, έτσι, τον πλούτο των πιο σημαδιακών διαχρονικών δεσμών ανάμεσα στην ιστορία και τη λογοτεχνία και συνειδητοποιούν την αξία της ελληνικής γλώσσας.

Όσον αφορά τους διδακτικούς στόχους κύριος σκοπός είναι να εστιάσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών στη νέα ελληνική γλώσσα μαζί με τη λογοτεχνία, την ιστορία και τον πολιτισμό, υπογραμμίζοντας την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας. Αναμφισβήτητα, η διδασκαλία της νεοελληνικής δίνει τη δυνατότητα να επεκταθούν οι γλωσσικές και πολιτισμικές γνώσεις τους. Επίσης, αναμενόμενος στόχος είναι να ενθαρρύνουμε τους μαθητές να διαβάζουν ελληνικά κείμενα με ευχέρεια ξεπερνώντας τις αναγνωστικές δυσκολίες και λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα σχετικά φωνητικά φαινόμενα. Παράλληλα, θεωρήθηκε σκόπιμη η εστίαση και κατανόηση σημαντικών μυθολογικών μορφών της ελληνικής κληρονομιάς. Δεν είναι δυνατόν να ασχοληθούμε με τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας χωρίς να λάβουμε υπόψη την πολύτιμη θέση που ο μύθος κατέχει μέσα στα κείμενα της αρχαϊκής περιόδου, όχι σαν ποιητικό στολίδι, αλλά ως ουσιαστικό στοιχείο για τη λειτουργία μιας παραδοσιακής κοινωνίας. Σε μια τέτοιου είδους κοινωνία, όπως ακριβώς ήταν και η αρχαία ελληνική, ο μύθος περιέχει και μεταδίδει μια πληθώρα ιδεών, ηθών και εθίμων. Συγκεκριμένα, ο Όμηρος μας δίνει μια πλήρη σύνθεση της θεογονίας επί του Ολύμπου, πλάττοντας τους θεούς καθ'ομοίωμα του ανθρώπου και επωφελείται από τις διάφορες περιστάσεις για να περιλάβει στην αφήγησή του μεγαλειώδεις εικόνες και παραστατικές παρομοιώσεις επηρεασμένες από την φιλοσοφική παρατήρηση και τη διανοητική καθαρότητα των αρχαίων χρόνων.

Σχετικά με τους επιμορφωτικούς στόχους ο τρόπος διδασκαλίας προσαρμόστηκε σε κάθε διδακτική περίπτωση. Οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν στα συγκεκριμένα μαθήματα ήταν η άμεση μέθοδος σε συνδυασμό με την επικοινωνιακή. Όσον αφορά τα λογοτεχνικά κείμενα χρησιμοποιήθηκαν οι τεχνικές 'framing', 'focussing' (globalità, analisi,

sintesi) e 'expansion'³. Επίσης, χρήσιμες φάνηκαν και οι μέθοδοι διδασκαλίας 'Brainstorming', 'Discovery Learning', 'Cooperative Learning', καθώς και η λεγόμενη θεωρία «Interaction Position», που δίνει έμφαση στο ρόλο της σχέσης μαθητή και δασκάλου. Παράλληλα, η διαθεματική προσέγγιση είναι ένας εξαιρετικά ενδιαφέρον τρόπος διδασκαλίας της γλώσσας, επειδή ακριβώς επιτρέπει την οργάνωση του μαθήματος εισάγοντας στοιχεία και δραστηριότητες από άλλα μαθήματα ή επιστήμες. Τα εμπλεκόμενα μαθήματα που χρησιμοποιήσαμε ήταν τα Αρχαία Ελληνικά, η Μυθολογία, η Ιστορία, τα Εικαστικά, η Λογοτεχνία και η Γεωγραφία. Τα τρία πρώτα μαθήματα ήταν αλληλένδετα εφόσον είχαν κοινό θέμα τον «Τρωικό πόλεμο». Τα ομηρικά έπη συνδέθηκαν με το ποίημα του Καβάφη μέσω των Εικαστικών και τέλος, εισήχθη η Γεωγραφία ως δραστηριότητα σχετικά με τον εντοπισμό της Αλεξάνδρειας και της Κωνσταντινούπολης στον χάρτη (εργασία για το σπίτι).

Για τον έλεγχο της επιτυχίας των διδακτικών στόχων, δηλαδή αν και σε ποιο βαθμό οι στόχοι κατακτήθηκαν από τους μαθητές προτάθηκε η προφορική και η γραπτή μορφή εξέτασης. Οι δραστηριότητες που χρησιμοποιήσαμε ήταν ελεγχόμενες, καθοδηγούμενες και επικοινωνιακές, δηλαδή αντιστοίχως ασκήσεις γραμματικής, λεξιλογίου, ακρόασης και παραγωγής λόγου προκειμένου να αποδώσουν αξία τόσο σε γλωσσικά στοιχεία όσο και εκείνα του περιεχομένου⁴. Κατά αυτόν τον τρόπο έγινε μια 'επιμορφωτική αξιολόγηση' ('*valutazione formativa*') μέσα από μια διαδικασία που δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να έχει μια ιδέα σχετικά με την σταδιακή εκμάθηση κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, δηλαδή να εντοπίζει τα δυνατά και αδύνατα σημεία των μαθητών⁵.

Συμπερασματικά, προσπαθώντας να σχεδιάσουμε ένα μάθημα διδασκαλίας θα πρέπει κυρίως να φροντίζουμε να υπάρχει μια ισορροπία στις δραστηριότητες που επιλέγουμε και να έχουμε επίκεντρο τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Επομένως, για τη δημιουργία ενός καλού μαθησιακού περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζει ο δάσκαλος τις ανάγκες και τα γνωρίσματα των μαθητών και να προσπαθεί να ανταπεξέλθει. Για παράδειγμα εάν ο δάσκαλος ξέρει για ποιο λόγο μαθαίνουν οι μαθητές μια ξένη γλώσσα πρέπει να προσαρμοστεί στα στοιχεία του προγράμματός του αναλόγως κάνοντας έτσι τη μάθηση και πιο ευχάριστη αλλά και πιο ανεξάρτητη. Είναι γεγονός ότι διάφοροι μαθητές έχουν διαφορετική μέθοδο μάθησης, για αυτό το λόγο ο δάσκαλος θα πρέπει να ενσωματώνει μια σειρά από κατάλληλες δραστηριότητες ώστε να ενθαρρύνει τον μαθητή με τις μαθησιακές στρατηγικές να μαθαίνει και με τις επικοινωνιακές να επικοινωνεί. Μόνο έτσι, η γλώσσα ως κώδικας επικοινωνίας εκφράζει στάσεις, συναισθήματα και αντιλήψεις, συνεπάγεται την επαφή με έναν νέο πολιτισμό και καλλιεργεί τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

---

³ Jamet V. M., *Aspetti metodologici di una moderna didattica della letteratura*. Pubblicato in *Le lingue del mondo*, Anno LIV – n. 4/5, Valmartina Editore, Firenze Luglio Ottobre 1989, p. 305.

⁴ Μετάφραση από Serragiotto Gr. (2004), *La valutazione nel CLIL: format e griglie*, in *CLIL: un nuovo ambiente di apprendimento (a cura di C.M. Coonan)*, Dipartimento di Scienze del Linguaggio/Atti, 4, Venezia: Cafoscarina, p. 214.

⁵ Μετάφραση από Serragiotto Gr. (2005), *Valutazione e Certificazioni dell'italiano LS*, in *Il 'lettore' di italiano all'estero. Formazione linguistica e glottodidattica (a cura di Elisabetta Pavan)*, Roma: Bonacci, p. 185.

Νεοελληνική μετάφραση

“Γιατί ξέρετε, **Αχαιοί**, πόσο τα δικά μου τ’άλογα είναι καλύτερα-
γιατί είναι **αθάνατα**: ο **Ποσειδών** τα χάρισε ο ίδιος
στον πατέρα μου τον Πηλέα, ο οποίος τα χάρισε σ’εμένα.
Εγώ όμως μένω εδώ και τα **μονόνυχα** άλογά μου,
γιατί έχασαν έναν τόσο **ξακουστό** και τόσο **καλόκαρδο** ηνίοχο,
που πολλές φορές **υγρό λάδι**,
στις **χάϊτες περιέχουσε**, όταν τα λουζε με καθαρό νερό.
Και τα δύο τους τώρα στέκουν **ακίνητα** και **πενθοούν**
κι οι **χάϊτες** τους κρέμονται καταγής, κι εκείνα έχουνε την καρδιά τους **ματωμένη**”.

Δημήτρης Αρμάος

(Διασκευή αποσπάσματος από ‘Ομήρου Ιλιάδα’, Ραψωδία Ψ, 276-284)

Σύγκριση με το αρχαίο ελληνικό κείμενο

- 276 ἴστε γὰρ ‘**Αχαιοί** ὅσσον ἐμοὶ ἀρετῆ περιβάλλετον
ἵπποι·
ἀθάνατοί τε γὰρ εἰσι, **Ποσειδάων** δὲ πόρ’ αὐτοῦς
πατρὶ ἐμῶ Πηληϊ, ὃ δ’ αὐτ’ ἐμοὶ ἐγγυάλιξεν.
ἀλλ’ ἦτοι μὲν ἐγὼ **μενέω** καὶ **μόνουχες** ἵπποι·
- 280 τοῖου γὰρ κλέος ἐσθλὸν ἀπάλεσαν **ηνίοχοιο**
ἠπίου, ὅς σφωῖν μάλα πολλακίς **ὕγρον** ἔλαιον
χαιτάων κατέχευε λοέσσας ὕδατι λευκῶ.
τὸν τὼ γ’ ἐσταότες **πενθείετον**, οὐδεὶ δέ σφι
χαιῖται ἐρηρέδαται, τὼ δ’ ἔστατον ἀχθυμένω κῆρ.

BIBLIOGRAFIA

- Αρμάος, Δ. (επιμ.) (2003). *Ομήρου Ιλιάδα. Μεταγραφή σε Πεζό Λόγο (1932)*, Γ' έκδοση, Αθήνα: Μαΐστρος.
- Carpinato, C. (2002). *Dove, come e perché studiare neogreco in Italia*, in *Quaderni del Premio Letterario Giuseppe Acerbi, 10a edizione Grecia, Ελλάς*, 3, Comune di Castel Goffredo: Associazione Giuseppe Acerbi.
- Carpinato, C. (2008). *Πού, πώς και γιατί μαθαίνουν οι Ιταλοί Ελληνικά (και Νέα Ελληνικά)*, Πρακτικά Α' Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, 3-5/7/2008, Αθήνα: Ελλάδα στον κόσμο.
- Carpinato, C. (2006). *Introduzione*, in *Greci e Veneti: sulle tracce di una vicenda comune*, Convegno Internazionale, 6 ottobre 2006, Casa dei Carraresi (TV), Treviso: Fondazione Cassamarca.
- Guidorizzi Giulio (2000). *Il mondo letterario greco, Storia, civiltà, testi. L'età arcaica*, vol. I, Milano: Einaudi scuola.
- Harley, B. (1986). *Age in Second Language Acquisition*. San Diego, CA: College Hill Press.
- Harley, B. (1998). "The outcomes of early and later language learning". In M. Met, ed., *Critical Issues in Early Second Language Learning*. Glenview, IL: Scott Foresman Addison-Wesley Publishing Co.
- Jamet V. M., *Aspetti metodologici di una moderna didattica della letteratura*, in *Le lingue del mondo*, Anno LIV – n. 4/5, Valmartina Editore, Firenze Luglio Ottobre 1989.
- Kavafis, C. (1992). *Settantacinque Poesie*, Torino: Einaudi Editore.
- Mathison, S. & M. Freeman (1997). "The Logic of Interdisciplinary Studies", Eric Document, ED418434.
- Moon, J. (1999). *Children Learning English*. Oxford: MacMillan.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (1999). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Serragiotto Gr. (2004). *La valutazione nel CLIL: format e griglie*, in *CLIL: un nuovo ambiente di apprendimento (a cura di C.M. Coonan)*, Dipartimento di Scienze del Linguaggio/Atti, 4, Venezia: Cafoscarina.

Serragiotto Gr. (2005). *Valutazione e Certificazioni dell'italiano LS*, in *Il 'lettore' di italiano all'estero. Formazione linguistica e glottodidattica (a cura di Elisabetta Pavan)*, Roma: Bonacci.

Χόρροκς Τζ. (2006). *Ελληνικά. Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*, μετάφραση Μελίτα Σταύρου, Μαρία Τζεβελάκου, Αθήνα: Εστία.

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

La lingua greca nell'antichità

<http://abnet.agrino.org/htmls/H/H008.html>

K.P. Kavafis

<http://www.youtube.com/watch?v=UPlmaTjDnq0>

‘Il greco nelle scuole’: marchio europeo di qualità a Ca’Foscari

http://www.unive.it/nqcontent.cfm?a_id=98234

Le caratteristiche della poesia di Kavafis

http://piramatikoneiroland.blogspot.it/p/blog-page_02.html

Sintesi progetti vincitori Label Europeo Lingue 2011 Italia, Cerimonia di premiazione 4 ottobre 2011, pp. 9-10

http://issuu.com/redazionellp/docs/sintesi_progetti_vincitori_label_europeo_lingue_20

Giorgio De Chirico

http://it.wikipedia.org/wiki/Giorgio_De_Chirico

3. Ο Επιτάφιος, στο τρίπτυχο του ελληνικού πολιτισμού

Ελένη ΓΑΛΑΝΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην ακόλουθη εισήγηση αναφέρομαι σε μια διδακτική ενότητα, η οποία

εφαρμόστηκε σε μια τάξη αντίστοιχη της ελληνικής Β' Λυκείου, στο Κλασικό Ευρωπαϊκό Λύκειο "Μάρκο Φοσκαρίνι" της Βενετίας κατά το σχολικό έτος 2013-2014.

Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου εκπόνησα τη πρακτική μου εξάσκηση στα πλαίσια της παιδαγωγικής κατάρτισης, την οποία καλούνται να παρακολουθήσουν υποχρεωτικά οι καθηγητές

που θέλουν να διοριστούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δημόσια εκπαίδευση της Ιταλίας. Στο συγκεκριμένο τύπο λυκείου, αν και κλασικό, δεν έχει προβλεφθεί η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών.

Το γεγονός αυτό καθιστούσε αδύνατη την διεξαγωγή μαθημάτων, τα οποία θα αφορούσαν αποκλειστικά την διδασκαλία της γλώσσας και αρχικά φάνηκε να αποτελεί ένα εμπόδιο στην εκπλήρωση των μαθημάτων πολύ γρήγορα όμως αποδείχτηκε ότι δεν ήταν παρά μια ακόμη πρόκληση, η οποία συνέβαλε στην διαμόρφωση μιας μεγαλύτερης ευρηματικότητας στην εφαρμογή της διδασκαλίας.

Ουσιαστικός μου στόχος ήταν η άκρα εκμετάλλευση των υπαρχόντων γνώσεων των μαθητών στα αρχαία ελληνικά ώστε να βοηθηθούν στην κατανόηση της νεώτερης γλώσσας.

Προκειμένου να πειστούν και οι ίδιοι για αυτό το εγχείρημα, το οποίο στην αρχή άκουγαν διστακτικά. όταν παρουσιάστηκα στην τάξη τους, τους τόνισα από την αρχή ότι για έναν καθηγητή νέων ελληνικών οι μαθητές ενός κλασικού λυκείου, δεν αποτελούν ποτέ αδαείς αρχαίους αλλά *ψεύδοαρχαίους* 1. Η συγκεκριμένη φράση αποδείχτηκε απόλυτα αγχολυτική στην ψυχολογία των μαθητών, οι οποίοι μέσα από τις πρώτες κιόλας ώρες άρχισαν να αντιλαμβάνονται την ισχύ αυτής της πεποίθησης. Τόσο για μένα όσο και για τον καθηγητή των αρχαίων ελληνικών, ήταν πολύ μεγάλη η ικανοποίηση μας να διακρίνουμε στα πρόσωπα των μαθητών την θετική τους έκπληξη, κάθε φορά που κατάφερναν να κατανοήσουν το νεώτερο κείμενο μέσω του αρχαίου, όπως εμπράκτως διακρίνεται στην περιγραφή της δεύτερης διδακτικής ώρας.

Επιλέχθηκε λοιπόν μια ενότητα, η οποία θα αναφερόταν στα κοινά σημεία αναφοράς μεταξύ της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας με περαιτέρω σκοπό και την παρουσίαση, όσο ήταν δυνατό, μιας γενικής εικόνας όσον αφορά την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας.

Το έναυσμα για την επιλογή του θέματος μου δόθηκε από την ύλη των αρχαίων ελληνικών και πιο συγκεκριμένα, από το εγχειρίδιο των μαθητών για την εκμάθηση της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, *Athenaze*23. Στο εν λόγω βιβλίο οι μαθητές πραγματεύονταν την συγκεκριμένη σχολική περίοδο, τις θεμελιώδεις αρχές της *Αθηναϊκής Δημοκρατίας*, όπως αυτές της *Ελευθερίας*, της *Ισοτιμίας*, του *Νόμου* και του *Δικαίου*. Συντεταγμένες, πάνω στις οποίες βασίστηκε, άνθισε και καλλιεργήθηκε ολόκληρος ο πολιτικός, κοινωνικός και ο φιλοσοφικός τρόπος σκέψης από την κλασική εποχή και έπειτα. Έχοντας οικειοποιηθεί οι μαθητές τις προαναφερθείσες ιδέες μέσα από σχολικό τους εγχειρίδιο, ο καθηγητή των Αρχαίων Ελληνικών, τους έδωσε να μελετήσουν ένα απόσπασμα από τον *Επιτάφιο* του Λυσία και πιο συγκεκριμένα τις παραγράφους 18,19. Η επιλογή του συγκεκριμένου κειμένου,

έγινε γιατί θεωρήθηκε σκόπιμο από τον καθηγητή, να περάσουν πλέον οι μαθητές σε ένα πρωτότυπο κείμενο, σχετικό με αυτό του βιβλίου τους. Ένας περαιτέρω λόγος για την συγκεκριμένη επιλογή ήταν η από κοινού πεποίθηση ότι η συγκεκριμένη λέξη- *Επιτάφιος* αποτελεί σημείο αναφοράς στο τρίπτυχο του ευρύτερου ελληνικού πολιτισμού. Και πιο συγκεκριμένα, α) στον κλασικό πολιτισμό, β) στην βυζαντινή- υμνογραφία και κατ' επέκταση στην χριστιανική- ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση αλλά γ) στην νεοελληνική λογοτεχνική κληρονομιά και τέλος 4) στην ελληνική μουσική λαϊκή παράδοση. Στο σημείο αυτό ξεκίνησε η δική μου ενεργή πλέον συμμετοχή στο μάθημα, εφαρμόζοντας μια διδακτική ενότητα, η οποία διήρκεσε 4 ώρες.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε ήταν ένας συνδυασμός γραμματικού και επικοινωνιακού ενώ ακολουθήθηκε η διαθεματική διδασκαλία⁴.

1.2 ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Στο πρώτο μάθημα η προσέγγιση του κειμένου ήταν κυρίως μορφολογική- συντακτική και εννοιολογική. Ζητήθηκε λοιπόν από τους μαθητές να απομονώσουν από το κείμενο το οποίο, προβάλλονταν ήδη στον διαδραστικό ηλεκτρονικό πίνακα,

[οί ήμέτεροι πρόγονοι]

[18] πρῶτοι δὲ καὶ μόνοι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐκβαλόντες τὰς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς δυναστείας δημοκρατίαν κατεστήσαντο, ἡγούμενοι τὴν πάντων ἐλευθερίαν ὁμόνοιαν εἶναι μεγίστην, κοινὰς δ' ἀλλήλοις τὰς ἐκ τῶν κινδύνων ἐλπίδας ποιήσαντες ἐλευθερίας ταῖς ψυχαῖς ἐπολιτεύοντο, [19] νόμῳ τοὺς ἀγαθοὺς τιμῶντες καὶ τοὺς

κακοὺς κολάζοντες, ἡγησάμενοι θηρίων μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βία κρατεῖσθαι, ἀνθρώποις δὲ προσήκειν νόμῳ μὲν ὀρίσαι τὸ δίκαιον, λόγῳ δὲ πείσαι, ἔργῳ δὲ τούτοις ὑπηρετεῖν, ὑπὸ νόμου μὲν βασιλευμένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκομένους.

μερικά ουσιαστικά, επίθετα και μερικές μετοχές όπως για παράδειγμα τα ουσιαστικά (*δημοκρατία, ελευθερία, ομόνοια, δυναστεία, ἐλπίδα, θηρίων, ἔργον, νόμου, το δίκαιον κλπ.*) έπειτα τους ζητήθηκε να κλίνουν παραδειγματικά την λέξη (*ἐλευθερία*- πρωτόκλιτο ασυναίρετο ουσιαστικό) στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό ενώ ταυτόχρονα η ίδια λέξη κλίθηκε αντίστοιχα στην νέα ελληνική. Η τελευταία ενέργεια βοήθησε τους μαθητές να κατανοήσουν μερικές από τις πιο εμφανείς αλλαγές σχετικά με την γραμματική εξέλιξη της γλώσσας όπως α) το μονοτονικό σύστημα και η απώλεια της δοτικής πτώσης ενώ παράλληλα ανακάλυψαν κάποιες κοινές συντεταγμένες στην εξελικτική πορεία των ελληνικών και της μητρικής τους γλώσσας, αφού και στα ιταλικά, όμοια με τα ελληνικά, η δοτική πτώση αντικαθίσταται από την αιτιατική + πρόθεση και β) το γεγονός ότι οι περισσότερες αλλαγές παρατηρούνται στον πληθυντικό αριθμό.

Η ίδια δραστηριότητα επαναλήφθηκε και με άλλες λέξεις – ουσιαστικά του κειμένου (*δημοκρατία, δυναστεία, ἐλπίδα, θηρίων, ἔργον, νόμου, το δίκαιον*) καθώς και με τα επίθετα και τις μετοχές (*πρῶτοι, ἀγαθοὺς, κακοὺς- ἡγούμενοι, κολάζοντες, βασιλευμένους, διδασκομένους*)

Τέλος δόθηκαν κάποιες διευκρινήσεις σχετικά με το νόημα για κάποιες από τις παραπάνω λέξεις, το οποίο στην νέα ελληνική είναι διαφορετικό, όπως : *ψυχαῖς, λόγου, κολάζοντες*).

Στην συνέχεια διαβάσαμε και αναλύσαμε τις παραγράφους 71-74, στις οποίες ο ρήτορας αναφέρεται στην δυστυχία των γονέων που έχασαν τα παιδιά τους στην μάχη. Η επιλογή των συγκεκριμένων παραγράφων έγινε από κοινού με τον καθηγητή των αρχαίων ελληνικών προκειμένου να επιτευχθεί αργότερα μια πιο κοντινή θεματικά σχέση με τα κείμενα που θα παρουσιάζονταν στην ώρα των νέων ελληνικών. Εκτός αυτού, το συγκεκριμένο απόσπασμα αποτελεί και ένα από τα πιο διαπεραστικά συναισθηματικά διασωθέντα κείμενα της αρχαιότητας, διότι δεν περιορίζεται σε μια υψηλής αισθητικά ρητορική έκφραση αλλά διακατέχεται και από έναν πολύ έντονο λυρισμό, ο οποίος εκφράζεται πολύ ηχηρά στις εν λόγω παραγράφους.

Η δεύτερη διδακτική ώρα ξεκίνησε με ένα σύντομο video στο youtube που προβλήθηκε στον διαδραστικό πίνακα LIM. Στο video οι μαθητές έβλεπαν την περιφορά του *Επιταφίου* την Μεγάλη Παρασκευή στην Ζάκυνθο. Μετά από κάποια λεπτά παρακολούθησης, ρωτήθηκαν, *αν μπορούσαν να φανταστούν περί τίνος πρόκειται* στο συγκεκριμένο video. Οι γνώμες που ακούστηκαν ήταν ποικίλες: α) γιορτή του πολιούχου προστάτη κάποιου μέρους, β) εορτασμός εθνικής επετείου, γ) κηδεία κάποιου πολιτικού ή σημαντικού προσώπου.

Αφού δόθηκαν οι απαραίτητες εξηγήσεις, σχετικά με το έθιμο που μόλις παρακολούθησαν διευκρινίστηκε στους μαθητές ότι σήμερα το πρώτο πράγμα που έρχεται στην συνείδηση των Ελλήνων, μορφομένων ή μη, ακούγοντας την συγκεκριμένη λέξη *Επιτάφιος* είναι η ιεροτελεστία που μόλις παρακολούθησαν, η οποία, ανάγεται στον εσπερινό της *Μεγάλης Παρασκευής*, και αποτελεί μέρος της *«Τελετής της Αποκαθήλωσης»*. Στο σημείο αυτό και επειδή οι αναφορές στην χριστιανική θρησκεία δεν αποτελούσαν κοινό σημείο αναφοράς για όλους τους μαθητές, δεδομένου της πολυπολιτισμικής και συνεπώς και πολυθρησκευτικής σύνθεσης της τάξης, για λόγους πολιτικής ορθότητας, αλλά και προσωπικής πεποίθησης, θεώρησα σωστό να επιλεγεί μια ευρύτερης αποδοχής γλώσσα τόσο από τους αλλόθρησκους όσο και από τους άθεους μαθητές, όπως αυτή της Ιστορίας της Τέχνης. Έτσι η προβολή ενός power point με το έργο του *Caravaggio "Deposizione"* και ακολούθως μια φωτογραφία με την γλυπτική σύνθεση της *"Pieta"* του *Michelangelo* συνέβαλλε στο να γίνει κατανοητή η *«Τελετής της Αποκαθήλωσης»*. Στην ορθόδοξη εκκλησία η συγκεκριμένη σκηνή αποθεώθηκε στην ορθόδοξη ιεροτελεστία αλλά και στην βυζαντινή υμνογραφία, έτσι αναφέρθηκα στον *Επιτάφιο Θρήνο*.

Έπειτα δόθηκαν στους μαθητές μερικές πληροφορίες για τον συγκεκριμένο ύμνο. Ότι παρότι έχει αποτελέσει αντικείμενο μακροχρόνιας έρευνας για πάρα πολλούς μελετητές παραμένει ακόμη άγνωστος ο συγγραφέας της συγκεκριμένης ποιητικής σύνθεσης. Άγνωστη επίσης είναι και η χρονολογία συγγραφής του, η οποία εικάζεται στα χρόνια της δυναστείας των Παλαιολόγων (1258-1453). Ενώ, ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί η ονομασία του συγκεκριμένου ύμνου, γιατί ενώ στις υπόλοιπες γλώσσες χρησιμοποιείται ο όρος *«Αποκαθήλωση»*, για την εν λόγω σκηνή, ο δημιουργός του συγκεκριμένου ύμνου, προτίμησε τον όρο *«Επιτάφιος»*. Γεγονός το οποίο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο συγκεκριμένος ύμνος, ενώ αντλεί το περιεχόμενο του από τη χριστιανική παράδοση φέρει όμως και τον απόηχο ενός αρχαίου παρελθόντος.

Στη συνέχεια δόθηκε στους μαθητές ένα απόσπασμα την Τρίτη Στάση του ύμνου.

Ἵπτιον ὀρῶσα, ἢ Πάναγνός σε, Λόγε, μητροπρεπῶς ἐθρήνει.

Ἵ γλυκύ μου ἔαρ, γλυκύτατόν μου Τέκνον, ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος;

Θρηῆνον συνεκίνει, ἢ πάναγνός σου Μήτηρ, σοῦ Λόγε νεκρωθέντος.[...].

Υἱὲ Θεοῦ παντάναξ, Θεέ μου πλαστοουργέ μου, πῶς πάθος κατεδέξω;

Ἡ δάμαλις τὸν μόσχον, ἐν Ξύλῳ κρεμασθέντα, ἠλάλαζεν ὀρῶσα.[...]

Ἀνέκραζεν ἢ Κόρη, θερμῶς δακρυρρόοῦσα, τὰ σπλάγχνα κεντουμένη.

Ἵ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, γλυκύτατόν μου Τέκνον, πῶς τάφῳ νῦν καλύπτῃ;

Ἐπειτα απομονώθηκαν τα στοιχεία που είναι δυσνόητα γι' αυτούς, λόγω γλωσσικής δυσκολίας, η οποία ανάγεται στο γεγονός ότι η γλώσσα του κειμένου⁵ απέχει από την γνώριμη γι' αυτούς, γλώσσα της κλασικής εποχής. Για το λόγο αυτό δόθηκαν κάποιες επεξηγήσεις στα αρχαία ελληνικά και λίγες στα ιταλικά.

Ἵπτιον= supino

Πάναγνός= senza nessuna macchia, la più pura fra le pure

μητροπρεπῶς = ὅπως πρέπει ταῖς μητράσι

ἐθρήνει= ἐδάκρυε

ἔαρ = primavera

ἔδου= ὡς ὁ ἥλιος ὅς καταδύει

συνεκίνει= ἤρχετο

νεκρωθέντος = ὅς νεκρὸς κεῖται

κρεμασθέντα = appeso

σπλάγχνα = viscere

Τα τελευταία λεπτά του μαθήματος οι μαθητές άκουσαν μέσω του διαδραστικού πίνακα στο youtube ένα σύντομο απόσπασμα από τον συγκεκριμένο ύμνο, προκειμένου να αποκτήσουν μια πιο ολοκληρωμένη εντύπωση σχετικά με την βυζαντινή υμνογραφία, η οποία αφενός μεν αποτελεί εκφραστή της ορθόδοξης πίστης και της εκκλησιαστικής λατρείας, αφετέρου δε

εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της ελληνικής ποίησης.

Την τρίτη ώρα της διδακτικής ενότητας έγιναν στα αρχαία ελληνικά κάποιες ερωτήσεις κατανόησης σχετικές με την σκηνή που περιγράφεται στο απόσπασμα του ύμνου, όπως προέκυψε από την ανάλυση των ερωτήσεων και προς μεγάλη και ευχάριστη έκπληξη των μαθητών, οι τελευταίοι είχαν την δυνατότητα να διαπιστώσουν ότι το γνωστό σ' αυτούς αρχαίο λεξιλόγιο γίνεται απόλυτα κατανοητό και στα άγνωστα σε αυτούς νέα ελληνικά:

1. *διὰ τί ἐθρήνηι ἡ Θεοτόκος;*
1. *τι ἔδν ὦς ἥλιος τις;*
2. *τι κατέδεξε ὁ υἱὸς αὐτῆς;*
3. *πῶς ὀνομάζεται ἡ Θεοτόκος ἐν τῷ πέμπτῳ στοίχῳ;*
4. *ποῦ τὸ πένθος κεντεῖ τὴ μητέρα τοῦ Χριστοῦ;*
5. *ὑπὸ τίνος καλύπτεται τὸ φῶς;*

Στην συνέχεια προβλήθηκε μια εικόνα, η οποία κέντρισε αμέσως το ενδιαφέρον τους. Η σκληρότητα της απεικόνισης 'εξέπεμπε' τον απόηχο του θρήνου και με έναν νοητό τρόπο συνδέοταν θεματικά με το προηγούμενο απόσπασμα του βυζαντινού ύμνου, ο οποίος θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελεί μουσικό και στιχουργικό ένδυμα της συγκεκριμένης εικόνας.

Πριν τις διευκρινίσεις για την ιστορία της προβαλλόμενης στον πίνακα φωτογραφίας, δόθηκαν πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο της απεικόνισης, για τα γεγονότα- σταθμούς που στιγμάτισαν την Ελλάδα του μεσοπολέμου και επιδείνωσαν την ήδη υπάρχουσα κοινωνική εξαθλίωση, αλλά συνέβαλαν στην χειραφέτηση της εργατικής τάξης που ξεσηκώνεται, αγωνίζεται και διεκδικεί την αξιοπρέπεια της μέχρι την επιβολή της δικτατορίας από τον Ι. Μεταξά. Στη συνέχεια περάσαμε στη φωτογραφία7 .

Την τέταρτη διδακτική ώρα και έπειτα από παραπάνω διευκρινίσεις, μοιράστηκαν στους μαθητές φωτοτυπίες με την ιταλική μετάφραση του ποιήματος και αφού διάβασαν το ποίημα ρωτήθηκαν γενικά για τις εντυπώσεις που τους προκάλεσε. Η συζήτηση στην τάξη επικεντρώθηκε κυρίως α) στα κοινά σημεία αναφοράς *μεταξύ του εκκλησιαστικού ύμνου και του εν λόγω ποιήματος*, β) *στο γεγονός πως ενώ πρόκειται για έναν ενεργό πολιτικά και ενταγμένο στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδος-ποιητή, και κατ' επέκταση, άθεο δημιουργό, διακρίνουμε στοιχεία από την θρησκευτική- εκκλησιαστική παράδοση* γ) και στο *αν το συγκεκριμένο έργο συγκαταλέγεται στο μητρικό μοιρολόι ή/και στον πολιτικό θρήνο*. Όταν στην ήδη υπάρχουσα φωτοτυπία μοιράστηκε και αυτή από το εξώφυλλο του *Επιτάφιου*, όπως αυτό φιλοτεχνήθηκε από τον καλλιτέχνη Τάσσο το 1936 όταν κυκλοφόρησε η συλλογή, οι μαθητές διέκριναν ομοιότητα των μοτίβων με αυτών της βυζαντινής εικονογραφίας, η οποία τους παρέπεμψε σε μια περαιτέρω νοητή συσχέτιση με τον *Επιτάφιο Θρήνο*.

Τα τελευταία λεπτά της ώρας έγινε μια πολύ σύντομη αναφορά στην βιογραφία του Έλληνα ποιητή, στο έργο του γενικά και στις διακρίσεις του8 καθώς και στο γεγονός ότι ένας από τους λόγους της ευρείας αποδοχής του έργου υπήρξε, πέραν της απλής αλλά και λυρικής του γλώσσας, το γεγονός ότι μελοποιήθηκε και τραγουδήθηκε από καθαρά λαϊκούς τραγουδιστές, επισημαίνοντας στους μαθητές ένα χαρακτηριστικό που καθιστά πολύ ιδιαίτερη την σχέση των Ελλήνων με την ποίηση. Ότι δηλαδή η ποίηση στην νεοελληνική κουλτούρα, όμοια όπως και στην αρχαιότητα αλλά και στον μεσαίωνα, συνεχίζει να μελοποιείται όχι μόνον για επικαλυφθεί με έναν μουσικό μανδύα αλλά για να τραγουδηθεί με σκοπό να απομνημονευθεί και να διαδοθεί στο ευρύτερο κοινό. Ο ποιητής της σύγχρονης Ελλάδας μπορεί μεν να στοχάζεται γύρω από διαφορετικές ηθικές αξίες και κοινωνικές

συντεταγμένες από τον ποιητή της αρχαιότητας και ο ραψωδός να έχει αντικατασταθεί από τον μουσικοσυνθέτη, αλλά η ποίηση και η προφορική της διάδοση συνεχίζουν να είναι βαθειά ριζωμένη στην μουσική πολιτιστική συνείδηση και κληρονομιά του (Νεο)Ελληνα. Και όπως και τότε έτσι και σήμερα, η μελοποιημένη ποίηση συχνά συμβάλλει στην διάδοση της ιστορικής συνείδησης.

Ένα video που βλέπουμε στον διαδραστικό πίνακα με την μελοποίηση του *Επιτάφιου* του Ρίτσου από τον Μ. Θεοδωράκη τραγουδισμένο από την βαθειά λαϊκή φωνή του Γ. Μπιθικώτση ήρθε να επιβεβαιώσει τα παραπάνω.

Όταν τελείωσε η ακρόαση του τραγουδιού, δόθηκε μια φωτοτυπία από το *Μέρα Μαγιού μου μίσεψες* στα ελληνικά και στα ιταλικά, οι στίχοι του οποίου είναι διαφορετικοί από αυτούς που δόθηκαν στην προηγούμενη φωτοτυπία με τους στίχους του ποιήματος, προκειμένου οι μαθητές να έχουν μια πιο γενική άποψη για το έργο. Στο τελευταίο δίστιχο της δεύτερης στροφής,

Γλυκέ μου, εσύ δεν χάθηκες, μέσα στις φλέβες μου είσαι. Γιέ μου, στις φλέβες ολουνών, έμπα βαθιά κα ζήσε, διέκριναν τόσο το στοιχείο της Ανάστασης που παρέπεμψε στον *Επιτάφιο θρήνο* αλλά και αυτό του πολιτικού θρήνου, το οποίο έμμεσα τους παρέπεμψε στον *Επιτάφιο* του Λυσία.

Ο αντίκτυπος της παραπάνω διδακτικής ενότητας στους μαθητές, απέδειξε ότι οι ώρες των νέων ελληνικών τους επιτρέπουν να διευρύνουν τις γλωσσικές τους γνώσεις, ακόμη και αν οι τελευταίοι δεν διδάσκονται την νέα ελληνική ενώ αναμφισβήτητα συνέβαλλε στην επέκταση των πολιτισμικών τους γνώσεων. Στόχος της ήταν να παρουσιάσει στους μαθητές τον απόηχο της κλασικής κληρονομιάς στο νεώτερο ελληνικό πολιτισμικό γίνεσθαι. Πως αυτό το παρελθόν ζυμώνεται, εκφράζεται αλλά και χρησιμοποιείται στις από την νεοελληνική συνείδηση. Φτάνει αυτούσιο; ή παρεμβάλλεται, η επίσης άρρηκτα συνδεδεμένη με την νεοελληνική συνείδηση, ορθοδοξία; Ποια είναι και τι αποτελεί την σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνική αντίληψη; Ποια είναι η σημερινή διάσταση της ελληνικής γλώσσας, φιλοσοφική, στοχαστική, πολιτική, ποιητική;

Ο *‘Επιτάφιος’* στην αρχαιότητα, όπως διακρίνεται και από αυτόν του Λυσία, υπήρξε ένα λογοτεχνικό είδος με πολιτικό περιεχόμενο. Ένας πολιτικός λόγος που από τη μια αποτελεί φόρος τιμής στους πεσόντες αγωνιστές και από την άλλη μια πολιτική προπαγάνδα. Το αρχαίο λογοτεχνικό είδος θα εισέλθει στην χριστιανική παράδοση και θα εξελιχθεί σε φόρο τιμής στον *Νεκρό* και στο πρόσωπο της θρηνούσας *Μάνας Του*, θα ταυτιστεί το μοιρολόι της κάθε πενθούσας μάνας. Αυτά τα παραπάνω χαρακτηριστικά θα ζυμωθούν στον *Επιτάφιο* του Ρίτσου και θα μετατρέψουν το έργο του σε ένα αμάλγαμα μητρικού θρήνου με πολιτικό λόγο: *‘Γλυκέ μου εσύ δεν χάθηκες μέσα στις φλέβες μου είσαι, Γιε μου στις φλέβες ολουνών, έμπα βαθιά κα ζήσε’*.

Η παρουσίαση της παραπάνω θεματικής αλληλουχίας στο ευρύτερο φάσμα της ελληνικής λογοτεχνικής κληρονομιάς υπήρξε και ο κύριος στόχος αυτής της διδακτικής ενότητας.

4. Ο Γιάννης Ρίτσος και η ελληνική παράδοση

Tatiana BOVO

Η παρακάτω ενότητα εφαρμόστηκε σε μια τάξη, αντίστοιχη της ελληνικής Γ΄ Γυμνασίου ή Α΄ Λυκείου, στο Κλασικό Κρατικό Λύκειο G. Cotta, το οποίο βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή της Βερόνα. Τα μαθήματα έλαβαν χώρα το θερινό τρίμηνο του 2013, στα πλαίσια της υποχρεωτικής παιδαγωγικής κατάρτισης, που καλούνται να παρακολουθήσουν οι υποψήφιοι καθηγητές της δημόσιας εκπαίδευσης.

Στα μαθήματα των νέων ελληνικών παραβρέθηκε και η καθηγήτρια των αρχαίων ελληνικών της τάξης, με την οποία και συνεργάστηκα κάποιες φορές στην διάρκεια των μαθημάτων. Η παρακάτω διδακτική ενότητα ήταν αφιερωμένη στο Γιάννη Ρίτσο και απευθυνόταν σε (ιταλούς ή ιταλόφωνους) μαθητές που δεν ξέρουν ακόμα καλά τη νεοελληνική γλώσσα. Η συγκεκριμένη επιλογή ενότητας έγινε για τους εξής λόγους, ο πρώτος ήταν επειδή η καθηγήτρια των αρχαίων ελληνικών μου πρότεινε να επικεντρωθούμε στο έργο του Γιάννη Ρίτσου, ο δεύτερος ότι επρόκειτο για ένα θέμα που γνωρίζαμε καλά αμφότερες και ο τρίτος γιατί θέλησα να χρησιμοποιήσω ένα νέο ποιητικό υλικό με διδακτικούς σκοπούς, αντί να διδάξω τους «συνηθισμένους» ποιητές όπως Καβάφη ή Σεφέρη.

Η ενότητα που ακολουθεί διήρκεσε 2 ώρες και το κάθε μάθημα περιελάμβανε 3 φάσεις.

Στο τέλος της περιγραφής κάθε φάσης έχω τονίσει σε έναν πίνακα τις γλωσσοδιδασκτικές επιλογές που δικαιολογούν το σχέδιο της διδακτικής ενότητας.

1.1 ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Φάση 1

Παρακαλούνται οι μαθητές να μεταφερθούν στην αίθουσα με τον διαδραστικό ηλεκτρονικό πίνακα, φέροντας μόνο ένα μολύβι μαζί τους. Στην οθόνη βλέπουν μόνο μια μεγάλη εικόνα με το ελληνικό νησί της Μονεμβασιάς, το γενέθλιο νησί του Ρίτσου. Δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες, που θα προστεθούν αργότερα.

Οι μαθητές λαμβάνουν τρία ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου στα ελληνικά με την σχετική ιταλική μετάφραση δίπλα. Δεν δίνεται προς τη στιγμή καμία άλλη πληροφορία σχετικά με τον ποιητή και την ιστορική εποχή. Αναγγέλλει μόνο τον στόχο της διδακτικής ενότητας, εξηγώντας ότι κατά τη διάρκεια του μαθήματος θα μιλήσουν για έναν Νεοέλληνα ποιητή. Ακολουθούν τα κείμενα που έχουν δοθεί στους μαθητές:

Την Ρωμιούσνη μην την κλαις

Πρωινό Άστρο

Απομόνωση της Πηνελόπης

ΦΑΣΗ 2

Προθέρμανση

Η καθηγήτρια των νέων ελληνικών διαβάζει δυνατά το πρώτο κείμενο. Ένας μαθητής διαβάζει ακολούθως την ιταλική μετάφραση, προσπαθώντας να την ερμηνέψει πιο παραστατικά. Κάνουν το ίδιο με τ' άλλα δυο ποιήματα. Στη συνέχεια οι μαθητές πρέπει να απαντήσουν προφορικά στις ακόλουθες ερωτήσεις για κάθε κείμενο:

1. Ποιο συναίσθημα προκύπτει από το διάβασμα αυτού του ποιήματος;
2. Ποιος είναι ο αποδέκτης αυτού του ποιήματος;
3. Τώρα που διαβάσαμε αυτό το ποίημα, τι τύπο ποιητή φανταζόμαστε στο μυαλό μας;

Οι αναμενόμενες απαντήσεις είναι περίπου οι ακόλουθες:

[Κείμενο 1: *Τη ρωμιοσύνη μην την κλαις*]

6. Εθνική λύτρωση / εθνική υπερηφάνεια
7. Ο ελληνικός λαός / οι ομογενείς
8. Ένας ποιητής που κατευθύνει τον λαό / που εμπλέκεται στην πολιτική

[Κείμενο 2: *Πρωινό άστρο*]

- 1) Οικειότητα που όμως δεν σημαίνει απομόνωση / τρυφερότητα
- 2) "Ιδιαίτερος" αποδέκτης / κάποιος που είναι κοντινός στον ποιητή
- 3) Ένας στοχαστικός ποιητής άλλα όχι απομονωμένος

[Κείμενο 3: *Η απόγνωση της Πενελόπης*]

- 1) Θλίψη / μοναξιά/ μεγάλη απογοήτευση
- 2) Απροσδιόριστος αποδέκτης, μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε
- 3) Ένας ποιητής που γνωρίζει καλά την ελληνική μυθολογία και ξέρει να την αναμορφώνει

→ Γλωσσοδιδασκτικές επιλογές: Προσπάθησα να δώσω στους μαθητές μια ανομοιογενή εικόνα του ποιητή Ρίτσου, παρακινώντας μια προσεκτική σκέψη διαμέσου της ανάγνωσης διάφορων κειμένων.

Επέλεξα κείμενα υψηλής λογοτεχνικής αξίας που αναφέρονται σε τρεις κύριες θεματικές ενότητες του συγγραφέα: την πολιτική δέσμευση, την αγάπη και την οικογένεια, και την αναμόρφωση του κλασικού μύθου. Το τελευταίο θέμα χρησίμευε ως σύνδεση με τα έργα της ελληνικής λογοτεχνία που οι μαθητές είχαν μελετήσει κατά τη διάρκεια του έτους (π.χ. Η *Οδύσσεια* του Ομήρου).

Επίσης, η χρησιμοποίηση των πολυμέσων έχει βοηθήσει να αποφευχθεί η κλασική προκαταρκτική εξήγηση του πολιτιστικού και ιστορικού πλαισίου.

ΦΑΣΗ 3

Εισαγωγή και βιογραφία του συγγραφέα (πρώτο μέρος)

Μετά τη συζήτηση, οι μαθητές ακούν για λίγα λεπτά το κείμενο του πρώτου ποιήματος/Ρωμωσύνη στο *youtube*, μελοποιημένο από τον φημισμένο Έλληνα συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη. Στη συνέχεια, η καθηγήτρια προσπαθεί να δώσει κάποιες γενικές πληροφορίες για το έργο του Ρίτσου, η λογοτεχνική παραγωγή του οποίου είναι βαθιά πολιτική, γεμάτη με θέματα που σχετίζονται με τον ανθρώπινο πόνο και τη καταπατημένη ελευθερία, αλλά πάντα συνοδευόμενα από μια ισχυρή ελπίδα στην αλλαγή και από μια πρόσκληση για να αγωνιστούμε για την ειρήνη, την αλληλεγγύη, την πολιτική και κοινωνική λύτρωση.

Ο Ρίτσος όμως δεν είναι μόνο ένας ποιητής που ηγείται και εμπνέει τις μάζες, αλλά και ένας συγγραφέας ο οποίος είχε τη ικανότητα να αγγίξει ένα υψηλό επίπεδο λυρισμού και έχει καταφέρει να επιτύχει στους στίχους του ένα πραγματικό έργο μυθολογικής αναμόρφωσης, αναβιώνοντας την παράδοση της επικής κληρονομιάς της Ελλάδας και χρησιμοποιώντας ελεύθερα το μυθολογικό υλικό με ένα σύγχρονο τρόπο χωρίς να αποκολληθεί εντελώς από αυτό¹.

Σε αυτό το σημείο η καθηγήτρια των νέων ελληνικών επισημαίνει στους μαθητές ότι πέρσι ορισμένοι από αυτούς είχαν ανεβάσει την *Αντιγόνη* με βάση τα κείμενα του Ευριπίδη και του Ρίτσου, και αυτό προκαλεί στους μαθητές μια ευχάριστη έκπληξη.

Μετά την ανάλυση του έργου η καθηγήτρια συνεχίζει, με το πρώτο μέρος της βιογραφίας του συγγραφέα. Έτσι μπορούν οι μαθητές να προσεγγίσουν στο πολιτισμικό πλαίσιο και να κατανοήσουν καλύτερα την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής παραγωγής του Ρίτσου και την επίδραση που είχε μεταξύ των Ελλήνων ειρηνιστών του εικοστού αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές καλούνται να εξετάσουν τον τόπο καταγωγής του Ρίτσου και το σχετικό πλαίσιο, τα οδυνηρά γεγονότα που σημάδεψαν την παιδική ηλικία του ποιητή, και την πολιτική προσήλωσή του στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας.

→ **Γλωσσοδιδασκτικές επιλογές:** η μουσική του Μίκη Θεοδωράκη και τα χειρόγραφα κείμενα του ποιητή συνεπήραν την όραση και την ακοή των μαθητών, προσφέροντας μια πολλαπλών αισθητηρίων προσέγγιση του λογοτεχνικού του έργου. Επιπλέον, το γεγονός, ότι είχαν ήδη συναντήσει τους στίχους του Ρίτσου διατήρησε υψηλό το κίνητρό τους.

Η παρουσίαση P. Point ® είχε την ελληνική μετάφραση κοντά στις ιταλικές πληροφορίες, με σκοπό να μην παραμεληθεί εντελώς το γλωσσικό στοιχείο.

Η αναφορά στην ελπίδα του ποιητή, παρά τις δυσκολίες της εμπειρίας του, προέρχεται από την ανάγκη να δοθεί στους νέους μια θετική προσέγγιση ή τουλάχιστον κριτική, όπως έκανε ο Ρίτσος κατά την ιστορική περίοδο του, προς την Ελλάδα και προς τις ιστορικές και κοινωνικές αντιφάσεις της. Οι μαθητές έχουν ανακαλύψει ότι τα ποιήματα του Ρίτσου στην πραγματικότητα τραγουδιούνται ακόμα και σήμερα κατά τη διάρκεια των γενικών απεργιών ενάντια στα αυστηρά μέτρα που επιβάλλονται από τις κυβερνήσεις λόγω των ευρωπαϊκών πολιτικών.

ΦΑΣΗ 4

Ανάγνωση και ανάλυση του κειμένου

Παρουσιάζεται στους μαθητές το κύριο κείμενο του μαθήματος: *Επιτάφιος* (1936). Η καθηγήτρια περιγράφει το πλαίσιο στο οποίο ο Ρίτσος έγραψε αυτό το ποίημα, που τον έκανε γνωστό σε όλη την Ελλάδα, και ύστερα η καθηγήτρια των αρχαίων ελληνικών εισάγει τους μαθητές στο είδος του Επιταφίου με μια σύντομη ιστορική και λογοτεχνική επισκόπηση, αρχίζοντας από την αρχαιότητα, περνώντας στην περίοδο των βυζαντινών μοιρολογιών, και φτάνοντας τέλος στον Ρίτσο.

Στη συνέχεια περνάμε σε μια σύντομη ανάλυση της συν-κειμένου, η οποία είναι σημαντική για να συλλάβει κανείς τα στοιχεία με τα οποία συνεχίζεται η μεγάλη παράδοση, στην οποία εντάσσεται το εν λόγω λογοτεχνικό έργο, και τα συναφή με αυτό στοιχεία καινοτομίας, όπως ο πολιτικός στίχος (ο δεκαπεντασύλλαβος) .

Το μάθημα συνεχίζει με την ανάγνωση επιλεγμένων τμημάτων του κειμένου σε πρωτότυπη γλώσσα από την καθηγήτρια των νέων ελληνικών και την ανάγνωση του μεταφρασμένου κειμένου από έναν μαθητή.

Μετά από ένα σύντομο άκουσμα του μελοποιημένου ποιήματος, η καθηγήτρια των νέων ελληνικών εξηγεί την ετυμολογία της λέξης *ποιήσις-ποίηση* προκειμένου να εισαχθούν δύο βασικές έννοιες του μαθήματος και πιο συγκεκριμένα:

- ότι ο Έλληνας ποιητής και η ελληνική ποίηση είναι γενικά πιο κοντινοί στην κοινωνική σφαίρα, σε σύγκριση με τη λογοτεχνική μας παράδοση
- ότι στην ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, υπάρχει μια «αδελφική ένωση» μεταξύ ποίησης και μουσικής, ξεκινώντας από την εποχή του Ομήρου μέχρι το σήμερα

→ Γλωσσοδιδασκτικές επιλογές: η επιλογή του κειμένου του *Επιταφίου* και η σύντομη ιστορική επισκόπηση αυτού του λογοτεχνικού είδους στην αρχαιότητα συνέβαλε στο να τοποθετηθεί ο Ρίτσος στη μεγάλη κληρονομιά της ελληνικής λογοτεχνικής παράδοσης, καθώς επίσης και να παραχθεί ένα από παράδειγμα του τι σημαίνει "ελληνική παράδοση" σε μια ευρύτερη έννοια και πέρα από τα όρια του χρόνου.

Η επιλογή του κειμένου, αν και υπό την καθοδήγηση των καθηγητριών, έχει αυξήσει επίσης την επίγνωση στους μαθητές, σχετικά με τη σημασία μιας "ολοκληρωμένης" γνώσης, η οποία συνδυάζει τόσο την αρχαία και τη σύγχρονη ελληνική γλώσσα και όσο τον αρχαίο και το σύγχρονο πολιτισμό. Μια διαχρονική άποψη, και όχι αποσπασματική, της ελληνικής λογοτεχνικής κληρονομιάς επιτρέπει να εκτιμήσει κανείς ένα έργο όπως ο *Επιτάφιος* όχι μόνο από την αισθητική του άποψη, αλλά συμβάλλει στο να συλλάβει κανείς την βαθιά λογοτεχνική και πολιτισμική έννοια του.

ΦΑΣΗ 5

Βιογραφία του συγγραφέα (δεύτερο μέρος)

Σε αυτή τη φάση τερματίζεται η εξήγηση της βιογραφίας του ποιητή. Ακολουθούν τα slide της σχετικής παρουσίασης:

Αφού καθηγήτρια των νέων ελληνικών έχει αναφερθεί εν συντομία σε γεγονότα και ιστορικά στοιχεία όπως την ελληνική αντίσταση, την δικτατορία των συνταγματαρχών και τις περιόδους της εξορίας του Ρίτσου, εμβαθύνουμε στην τάξη κάποια χαρακτηριστικά του ελληνικού κομμουνιστικού κόμματος. Πιο συγκεκριμένα η καθηγήτρια τονίζει τις διαφορές σε σχέση με το ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα την ίδια εποχή.

→ Γλωσσοδιδασκτικές επιλογές: η απόφαση να ασχοληθούμε στην τάξη με ένα πολιτικό ζήτημα προέκυψε από την επιθυμία να δείξουμε στους μαθητές τη λεπτή αλλά σημαντική διαφορά μεταξύ των εθνικών πολιτικών κινήματων. Πιο συγκεκριμένα, δεν μπορεί κανείς να εξετάσει φαινόμενα, όπως τα πολιτικά κινήματα του εικοστού αιώνα, με καθολικές κατηγορίες. Πρέπει να εξηγήσει κανείς στους μαθητές ότι συχνά υπάρχει κίνδυνος για ορισμένες λέξεις, όπως «κομμουνισμός» ή «φασισμός», να γίνουν επικίνδυνες ετικέτες, κυρίως όταν λείπουν η κριτική ανάλυση και το εννοιολογικό πλαίσιο. Αυτές οι συζητήσεις προωθούν στους μαθητές μια δυναμική και διαπολιτισμική σκέψη, η οποία είναι ισχυρά αναγκαία και επιθυμητή στην εποχή μας για την ιστορική και πολιτική σκέψη.

ΦΑΣΗ 6

Γλωσσική και ατομική φάση

Ζητείται στους μαθητές να επιλέξουν, σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο, ένα από τα προτεινόμενα κείμενα του Ρίτσου και να ασκηθούν ατομικά στην απαγγελία του

επιλεγμένου κειμένου για περίπου 15' προκειμένου να το οικειοποιηθούν. Στον υπόλοιπο χρόνο θα ακουστεί η εθελοντική performance των μαθητών μπροστά στην τάξη.

→ Γλωσσοδιδακτικές επιλογές: μετά από την ακρόαση πολλών περιεχομένων, οι μαθητές αφέθηκαν ελεύθεροι να «σφετεριστούν» το λογοτεχνικό κείμενο. Η απαγγελία του ποιήματος τους παρείχε την δυνατότητα να αποκτήσουν μια πραγματική επαφή με το έργο του Ρίτσου, και αποτέλεσε επίσης μια καλή άσκηση ανάγνωσης και απαγγελίας για μαθητές του επιπέδου Α1. Για τις καθηγήτριες, εν κατακλείδι, η εν λόγω άσκηση υπήρξε ένας έμμεσος τρόπος για την αξιολόγηση στην ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας με την σύγχρονη προφορά.